

Дяченко В.А.
кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри екологічної психології та соціології
Національний університет “Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка

Мунасіпова-Мотяш І.А.
кандидат біологічних наук, доцент
доцент кафедри екологічної психології та соціології
Національний університет “Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Дубініна Д.Е.
викладач кафедри екологічної психології та соціології
Національний університет “Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

ЕМОЦІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК УМОВА ГАРМОНІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ РОДИННОГО ПІКЛУВАННЯ

Однією з умов гармонійного розвитку особистості дитини є її емоційне благополуччя. Психологи вказують на величезне значення позитивних емоцій для психічного здоров'я людини (а отже, і для здоров'я фізичного). Виховання емоційно розвиненої особистості, її переживань і почуттів, починаючи з перших років життя, залишається важливим завданням для батьків і педагогів, причому не менш, а в певному сенсі і більш важливим за виховання розуму та навчання дитини різних навичок та вмінь [3]. Перш за все, тому що спостерігається тісний зв'язок емоційного і психічного розвитку дитини.

Інформаційне поле, яким оточена дитина, пронизано різними почуттями та емоціями. Емоції дають можливість отримувати той, важливий інформаційний матеріал, без якого немислиме людське спілкування. Картина світу дитини, формується завдяки саме почуттям та емоціям, які вона переживає під час спілкування та спостережень. Процес спілкування буває емоційно окрашений від ніжності до злості, від любові до ненависті. Разом з інформацією ми передаємо іншому емоційний підтекст, що, найчастіше, виявляється більш важливим, ніж сама інформація. Емоції відіграють значну роль у становленні

особистісного розвитку та забезпеченні психічного благополуччя підростаючого покоління. Тому одне з найважливіших завдань сучасної психологічної науки це виховання гармонійно розвиненої особистості. Зважаючи на це **метою нашого дослідження** є теоретичне обґрунтування значимості емоційного благополуччя для повноцінного особистісного розвитку дітей, позбавлених родинного піклування.

Емоційне благополуччя – одна з базових якостей життя людини, важлива умова збереження фізичного та психічного здоров'я. Його фундамент закладається в дитячому віці та є необхідною умовою розвитку дитини. Зокрема в працях, Л. С. Виготського, О. В. Запорожця, Д. Б. Ельконіна, О. Л. Кононко, В. К. Котирло, А. Н. Леонтьєва, М. І. Лісіної, Ж. Піаже, Д. Б. Ельконіна показано, що на розвиток емоцій дітей раннього віку має значення вплив соціальних умов життя та виховання. Перш за все, роль дорослих та сім'ї, значущість відносин з однолітками. Поряд з вивченням змісту емоційного розвитку в дитячому віці дослідники особливу увагу приділяють вивченню умов, які сприяють або перешкоджають повноцінному становленню емоційної сфери дитини. В роботах авторів показано, що цей процес не є стихійним, він відбувається в результаті цілеспрямованого виховання, що спирається на механізми онтогенезу. У зв'язку з цим стає очевидним роль дорослого в емоційному розвитку дитини.

Емоційний розвиток є ваговою частиною загального психічного розвитку. Своєрідним шляхом відбувається психічний розвиток дітей, які виховуються в державних установах та не мають тісних емоційних стосунків з дорослими. Низкою науковців (Н. Н. Авдєєва, Г. М. Бєвз, Л. С. Волинець, Л. Н. Галігузова, Я. О. Гошовський, Т. В. Гуськова, І. В. Дубровіна, М. І. Лісіна, С. Ю. Мещерякова, В. С. Мухіна, І. В. Пеша, А. М. Прихожан, А. Г. Рузьська, Є. О. Смірнова, Н. М. Толстих та ін.) доведено, що умови життя і виховання в закладі закритого типу та відсутність дитячо-батьківських стосунків деструктивно впливають на особистісний розвиток дітей, позбавлених родинного піклування: у них спостерігається знижений загальний психічний

тонус, порушення процесів саморегуляції, домінування пасивності у різних видах діяльності, недостатня здатність до співчуття, імпульсивність в поведінці, знижена (в порівнянні з ровесниками з сім'ї) емоційна регуляція, емоційно-пізнавальна взаємодія, труднощі в спілкуванні, аж до повної відсутності тенденції, наростання пасивності, швидка втрата спонукальних мотивів [5; 7]. Загалом зростання дитини в умовах закладів інтернатного типу, призводить до проблеми її в емоційному, інтелектуальному, мовленнєвому та фізичному розвитку. Вона має труднощі у спілкуванні та поведінці, характеризується звуженням світогляду та труднощами в особистісному зростанні, адаптації до нових умов життєдіяльності, соціалізації та інтеграції в суспільство в цілому.

Насамперед одним з найважливіших факторів позбавлення сімейного оточення виступає брак емоційних та соціальних контактів дорослого з дитиною. У дітей, які виховуються в державних закладах опіки і мають дефіцит спілкування, розвиток емоційної сфери страждає по цілому ряду характеристик. У них менше емоцій по кількості, якості, ніж у дітей з сім'ї, емоційні прояви бідні, невиразні. Крім збідності емоційної сфери, спостерігається менш точне розрізнення емоцій дорослого, затримка диференціювання позитивних і негативних емоційних впливів. Через слабку чутливість до ставлення дорослого, в певній мірі гальмується розвиток пізнавальної діяльності немовлят, оволодіння ними предметними маніпуляціями і, в кінцевому рахунку, їх загальний психічний розвиток затримується [5]. В. В. Зеньковський порівнює раннє дитинство з “золотим часом” в емоційному житті особистості. Емоційні реакції як зовнішній вияв внутрішнього стану дитини виступають показником благополучного чи неблагополучного входження дитини в соціум і прийняття певної соціальної ролі [6].

Від якості емоційних контактів в перші роки життя залежить формування довіри або недовіри дитини до оточуючого світу. Згідно концепції, Е. Еріксона, основи особистісного розвитку закладаються на стадії від народження до 18 місяців. У цей період дитина набуває почуття довіри до оточуючого світу, що залежить від турботи, яку проявляє дорослий та від якості емоційних контактів.

Успішне вирішення цих завдань слугує розвитку автономної, ініціативності та формуванню позитивної самооцінки [8]. Варто підкреслити, що емоційні контакти є запорукою подальшого успішного розвитку «Я»-образу, позитивного сприйняття себе та самоствавлення, вміння встановлювати тісні емоційні зв'язки, здатності розуміти свої емоції та оволодівати ними [1; 3]. Особливого значення розвиток емоційного благополуччя набуває в дошкільному та молодшому шкільному віці, оскільки саме в ці періоди відбувається емоційне становлення дітей, удосконалення їх самосвідомості, здатності до рефлексії та децентрації [4].

Переживання дитиною емоційного благополуччя є головним чинником формування особистості. Психолог Е. Еріксон виділив чотири умови, що забезпечують емоційне благополуччя: добре розвинене почуття індивідуальності; вміння спілкуватися; вміння створювати близькі стосунки; вміння виявляти активність [2]. Запорукою якого стає вміння правильно організовувати життєдіяльність дітей в межах навчального закладу. Зокрема, уникати чинників, що сприяють емоційному дискомфорту та душевному неспокою. До них можна віднести емоційну невірноваженість дорослих, які оточують дитину, різку зміну їх настроїв та вимог (дитині важко виробити «схему бажаної поведінки»), домінування ситуацій примусового виконання дитиною певних дій (обов'язковість відповіді, переривання творчої роботи тощо), фактичне позбавлення права на власний вибір, систематичне порівнювання її досягнень з досягненнями однолітків, надмірна опіка, авторитарність дорослих, дефіцит нових вражень тощо.

Узагальнюючи теоретичні результати дослідження можемо стверджувати що, емоційне благополуччя – базове відчуття емоційного комфорту, що забезпечує довіру й активне ставлення до світу. Воно проявляється в переважному позитивному тлі настрою, у стилі переживання результатів дій, успіхів і невдач, у розвитку пізнавальної мотивації, у ставленні до оцінки дорослого, у розвитку самоконтролю, переживанні сімейної ситуації. Забезпечується емоційне благополуччя проявом турботи дорослого й

демонстрацією дитині свого позитивно-емоційного ставлення до неї. Емоційне благополуччя в ранньому дитинстві є запорукою подальшого повноцінного розвитку особистості та успішної адаптації і соціалізації дітей, позбавлених родинного піклування.

Список літератури:

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1986. – 422с.
2. Бровяков. В. П., Кудрявцева Л. И., Пурыгин П. П. Функциональные элементы валеологии / Под. ред. В. П. Бровякова. – Самара, СФМГУС, 2003. – 242с.
3. Вовчик-Блакитна О. О. Емоційне благополуччя дитини – засіб і мета реабілітаційної роботи / О. О. Вовчик-Блакитна // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: [зб. наук. праць]. – Київ.: Університет «Україна». – 2004. – №1 (3).
4. Водолазська Т. В. Формування емоційного благополуччя дітей молодшого шкільного віку / Т. В. Водолазська // Постметодика. – 2010. – № 6 (97). – С. 26 - 31.
5. Возрастные особенности психического развития детей /под ред И. В. Дубровиной. – М.: Просвещение, 1982. – 322с.
6. Зеньковский В.В. Психология детства: учебное пособие для вузов / В.В.Зеньковский. – М.: Academia, 1996. – 346 с.
7. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Дети без семьи / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых. – М.:Педагогика, 1990. – 158с.
8. Эриксон Э. Проблемы Эго-идентичности : [текст] / Э. Эриксон // Реферативный журнал. Социология. – 1991. – №1. – С. 173–200.